Acad. Prof. Univ. Dr.
Răzvan Theodorescu
Vicepreşedintele
Academiei Române

Mare voievod, herțeg și despot: ctitorul de țară Mircea I

Cu optzeci de ani în urmă Nicolae Iorga își intitula al treilea tom al *Istoriei Românilor Ctitorii* și încheia evocarea «ctitoriei independente» a veacului al XIV-lea cu ideea «creațiunii politice românești», reprezentată de cârmuirea lui Mircea cel Bătrân. Desigur, ilustrul savant ar fi putut așeza la fel de bine pe strănepotul lui Basarab Întemeietorul și în tomul următor, cel al *Cavalerilor*, dedicat lui Ștefan cel Mare, lui Iancu de Hunedoara și lui Vlad Țepeș, nepotul de fiu al ctitorului Coziei – care a fost și primul cruciat între voievozii români – dar sigur este că apelativul „ctitor de țară", cu o domnie întemeietoare într-o epocă de statornicire culturală[1], i se potrivește aceluia pe care poetul național, privindu-i stăpânirea de la Severin până în Dobrogea, l-a numit „cel mai mare Domn al Țării Românești, acela sub care țara cuprindea amândouă malurile Dunării până în mare"[2].

Cu adevărat titlul purtat de acest fiu al lui Radu I, mai amplu decât cele purtate de înaintași și de urmași, precum cel din actul dat la Tismana în 23 noiembrie 1406 – „Eu, Io Mircea, mare voievod și domn, singur stăpânitor a toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă spre părțile tătărești și Herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amândouă părțile peste toată Podunavia, încă până la Marea cea Mare și singur stăpânitor al cetății Dîrstor"[3]– este unul care reflectă strict realități istorice și nu, așa cum se întâmpla în Europa timpului, veleități monarhice.

„Mare voievod" precum bunicul său, Nicolae Alexandru, cofondator de mitropolie, „herțeg», adică «Herzog» sau «dux» al feudelor ardelene ce apăruseră deja în titlul unchiului patern Vladislav I, cel pe care izvoarele de emanație occidentală îl numeau „Mircius", iar cele orientale „Emirgi", fusese pentru o vreme, între 1388 și, probabil îndată după 1396 și „terra-

1 R. Theodorescu, *O epocă de statornicire culturală: Țara Românească la 1400*, în *Marele Mircea voievod*, București, 1987, pp. 457–468.

2 M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistică 1882 – 1883. 1888–1889*, București, 1885, p. 188.

3 *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, I, București, 1966, p. 70; cf. *Istoria Românilor IV*, 2001, p. 288.

rum Dobrodicii despotus", după cucerirea Dobrogei de la turci, așa cum îl indică două documente latinești încheiate cu regele Poloniei Vladislav al II-lea Jagiello, în ianuarie 1390 și iulie 1391, dar și acvilele bicefale sculptate și pictate la Cozia despre care am scris cândva[4], titlu bizantin arogat și apoi abandonat de la sine putere în numele aceluiași realism politic menționat.

Sigur este că în domnia de peste trei decenii a lui Mircea I câteva trăsături ale vechii civilizații românești s-au structurat temeinic. Cea dintâi este sinteza culturală aici dovedită, mai ales prin elita princiară și nobiliară. Aceasta într-o lume unde voievodul, el însuși purtător de costum cavaleresc apusean cu „chausses" împodobite cu semne heraldice orientale - se afla în relații statornice sau episodice cu împăratul rege Sigismund de Luxemburg sau cu contele de Nevers, viitor duce al Burgundiei, iar un boier valah al timpului îl însoțea pe marele senior, baronul Enguerrand de Coucy[5].

Așa cum remarcam mai demult[6], aidoma câtorva altor colțuri de continent, din Spania în arhipelagul grecesc, din Crimeea până în Sicilia, unde în acel moment crucial al istoriei europene – cu secularul conflict franco – englez, cu fărâmițările balcanice și cu ofensiva otomană – se întâlneau Occidentul catolic al „goticului internațional", Bizanțul ortodox al Paleologilor și Islamul arabo – turcesc, spațiul românesc a polarizat, în contactele politice cu Basarabii și cu Bogdăneștii o „Europă în miniatură" ai cărei eroi erau împărații germani și bizantini, cruciații burgunzi și misionarii franciscani, negustătorii genovezi și șeicii otomani, ducând în trena lor o firească atmosferă cosmopolită unde vizualul devenea a toate – stăpânitor, în ceremonialul aulic sau liturgic și în războaiele feudale nu mai puțin.

Detaliile decorative musulmane de pe ferecătura *Tetraevanghelului* din 1404 – 1405 al lui Nicodim și cele din epitaful cozian de la 1396, învecinate lorosului imperial bizantin al îngerilor, erau contemporane cu aversul unor monede din 1399 – 1400, unde voievodul purta saccos și diademă de origine constantinopolitană, dar și cu sarcofagul antropomorf net occidental de la Cozia al lui Mircea, el însuși – prefațat de podoabele și gisantul de inspirație apuseană de la Curtea de Argeș ale lui Vladislav I și Radu I – și iarăși contemporan cu lăcașurile gotice de la Severin, Câmpulung și Târgoviște, într-o vreme în care venea la Marienburg, din Țara Românească, un „menestrel", un „joculator", un „Spilman us der

4 Autour de la „despoteia" de Mircea l'Ancien, în *Roumains et Balkaniques dans la civilisation sud – est européenne*, București, 1999, pp. 253 – 266.

5 R. Theodorescu, *O epocă...*, p. 467.

6 *ibidem*, p. 465.

Walechyen"[7]. Acesta venea dintr-un spațiu unde, pe la 1400, se contura o poetică slavo-română dunăreană, cu referire la aria munteană, bulgară și sârbească, povestind luptele cu turcii, evenimente din timpul unor Vladislav Vlaicu și Radu I, conflictele dintre urmașii lui Dan I și Mircea I, totul conducând la geneza unui „cântec bătrânesc", comun în bună parte epicii românești și eposului sud-slav. Era o țară, adaug, unde, asemănător regalităților apusene se nășteau acum, pentru o vreme, ramurile dinastice: Dăneștii coborâtori din fratele lui Mircea cel Bătrân și stinși cu Neagoe Basarab, Drăculeștii – care stau la obârșia Bucureștilor - descendenți chiar din Mircea și fiul său Vlad Dracul, pe două linii, cea a lui Țepeș și a Mihneștilor, cea a lui Vlad Călugărul, Radu cel Mare, Pătrașcu cel Bun, Petru Cercel și Mihai Viteazul.

O a doua trăsătură a civilizației muntene a timpului este toleranța spirituală. O deslușim grație corespondenței purtate între 1381 și 1393 între patriarhul Eftimie al Târnovei și mitropolitul Ungrovlahiei Antim Critopoulos de unde aflăm că pe malul stâng al Dunării și-au găsit refugiu răuvoitori și potrivnici ai bisericii bulgare[8]. Și ne amintim că tot acum era adăpostit de Mircea Vodă șeicul reformator de origine selgiucidă Bedreddin de Samavna, cel care împotriva politicii sultanale predica o toleranță religioasă și un sincretism cu rădăcini anatoliene și șamaniste central – asiatice, prin care erau chemați să stea alături dervișii musulmani și călugări isihaști din Balcani[9] (aceasta într-un timp în care, din rațiuni politice, se refugia pe lângă domnul muntean în 1409 pretendentul Musa, devenit efemer sultan la Edirne doi ani mai târziu).

A treia trăsătură va fi conturarea, de pe acum, în chip limpede a unei romanități, adică latinități a spiritului românesc în veacul „întemeierii de țară". Un veac al bilingvismului slavo–românesc[10] care precede cu trei sute de ani momentului în care cronicarii vor conștientiza, ca elite cărturărești, originea latină a poporului lor; dar, totodată, un veac în care sunt semne, deopotrivă materiale și imateriale, care ne îngăduie ipoteza unei trăiri românești, alta decât cea a lumii slave sau grecești cu care lumea nord–dunăreană era în strânsă legătură.

Faptul că o biserică precum ctitoria – necropolă de la Cozia avea toate datele stilistice ale lăcașurilor contemporane sârbești de pe valea Moravei, mai puțin complicațiile și exuberanța volumetrică și decorativă de la

7 *ibidem*, p. 467. Pentru climatul international de la Dunărea de Jos în preajma lui 1400 vezi idem, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400 – 1400)*, București, 1976, p. 233 și urm.

8 idem, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X – XIV)*, București, 1974, p. 252.

9 M. Balivet, *Islam mystique et revolution armée dans les Balkans ottomans . Vie du cheikh Bedreddin, le „Hallaj des Turcs" 1358/ 59 – 1416*, Stamboul, 1995.

10 R. Theodorescu, *Vizualitate și limbaj în vechea civilizație a românilor*, București, 1998, p. 7.

Kruševac, Veluče, Neupara sau Kalenić[11], adoptând calmul, echilibrul şi logica pe care le arătase, cu trei decenii înainte, necropola argeşeană a înaintaşilor Basarabi, spune ceva. Asemănătoare multor lăcaşuri moraviene – cu care avea în comun şi particularitatea unui pronaos fără ferestre, propriu unei atmosfere monastice şi funerare, ca şi cunoscutei rugi isihaste de sorginte palamită[12] – Cozia are ceea ce cândva Gabriel Millet numea „amprenta înţelepciunii bizantine"[13] şi ceea ce eu am socotit a fi mărturia unei „latinităţi estetice" medievale, mult deosebită de estetica slavă iubitoare de complicaţii, supraîncărcări şi tendinţe piramidale în arhitectură.

Era aici şi substratul de adâncă latinitate – pe nedrept neglijată – al Bizanţului care întâlnea, în extremitatea răsăriteană a Olteniei, armonia subiacentă a unui alt spirit latin, acela românesc, care cu puţin timp înainte, în aceeaşi Ţară Românească, simplificase sobru, la Argeş, chiar experienţa arhitecţilor bizantini ai timpului"[14].

Va fi rimat, într-un fel, spiritul bisericii mănăstireşti, unde odihneşte pe veci Mircea I, cu spiritul călugărilor valahi care, în timpul unchiului Vladislav, pe la 1370, refuzau „întocmirea chinovicească" din Cutlumuzul athonit iubitor de viaţă comunitară, cenobitică, de esenţă slavo – greacă[15], înturnându-se acasă şi preferând idioritmia individualistă din lăcaşuri rupestre precum cele din Muscel şi Buzău?

Un răspuns categoric e dificil de formulat, dar sigur este că epoca la care ne-am referit este una întemeietoare: a realismului politic, a sintezei culturale, a toleranţei şi a romanităţii spirituale pentru care domnia lui Mircea cel Bătrân rămâne un început de drum.

11 idem, *Un mileniu...*, p. 206.

12 idem, *Le narthex de deux monuments valaques des XIV-e – XVI-e siècles*, în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, série Beaux Arts, XLIX, 2012, p. 4.

13 *Cozia et les églises serbes de la Morava*, în *Mélanges offerts a M. Nicolas Iorga*, Paris, 1933, p. 849.

14 R. Theodorescu, *O epocă ...*, p. 459.

15 idem, *Bizanţ...*, pp. 226 – 227.